

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

Vilnius

1991

Redakcinė kolegija:

**Egidijus Aleksandravičius, Antanas Kulakauskas,
Rimantas Miknys, Egidijus Motieka, Antanas Tyla**

Recenzavo;

Gediminas Rudis

TURINYS

Pratarmė.....	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Vladas Strutavičius</i> . Konstituciniai sumanymai Lietuvoje XIX a. pradžioje (1806-1812 m.)	7
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> . 1863 m. sukilimas ir lietuvių nacionalinio judėjimo politinė programa	29
<i>David Fajnhauz</i> . 1863 metų pagrindinė valstybė Lietuvoje	41
<i>Arūnas Vyšniauskas</i> . Socialdemokratijos politinė transformacija 1896 metais	67
<i>Rimantas Miknys</i> . P. Višinskis ir Lietuvos nepriklausomybės idėja	133
<i>Arvydas Gaidys</i> . Lietuvių krikščionių-demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905-1907 m.)	139
<i>Rimantas Miknys</i> . Vilniaus autonomistai ir jų 1904-1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai ..	173
<i>Egidijus Motieka</i> . Didžiojo Vilniaus Seimo preliudija: Memorandumas Rusijos vyriausybei	199
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių inteligentijos politinė veikla 1914-1915 metais	231
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių politinių centrų sąveika 1915-1916 metais	253
<i>Česlovas Laurinavičius</i> . Pasvarstymai Naujųjų laikų Lietuvos valstybės pripažinimo klausimu	271
II. SENA DISKUSIJA. KUR TAŠA?	291
<i>Vanda Sruogienė</i> . Esminiu Lietuvos istorijos klausimu. Atsakymas V. Trumpai	291
<i>Vincas Trumpa</i> . Pora pastabų dėl V. Sruogienės atsakymų.....	301

III. PUBLIKACIJOS	303
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įkūrimo manifestas (projektas). Parengė <i>V. Sirutavičius</i>	303
Atgimimo priešaušryje. Parengė <i>S. Jegelevičius</i>	311
Lietuvių krikščionių-demokratų partijos programos projektas. Parengė <i>A. Gaidys</i>	327
Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos Pirmininkui grafiui <i>S. J. Vitei</i> (1905 m. lapkritis). Parengė <i>E. Motieka</i>	341
Lietuvos konstitucijų projektai 1916-1918 metais. Parengė <i>A. Grigaravičius</i>	351
1917 m. rugsėjo 18-22 d. Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos projektas. Parengė <i>R. Lopata</i>	435
Mykolas Rōmeris. Juozas Pilsudskis. Parengė <i>E. Motieka</i>	441
<i>Egidijus Motieka</i> . Keletas žodžių apie <i>M. Rōmerio</i> straipsnį "Juozas Pilsudskis"	481
PODSUMOWANIE	487
SUMMARY.....	497

PRATARMĖ

Šis 3-iasis "Lietuvių atgimimo istorijos studijų" tomas skirtas XIX-XX a. pradžios Lietuvos politinei istorijai, tiksliau, kovos už išsivadavimą iš svetimųjų jungo istorijai. Žinoma, tai nėra išsamiai tos kovos istorija. Bene svarbiausias tomo uždavinys - pateikti kuo daugiau autentiškos medžiagos.

Neabejotina, kad 1795-1918 m. Lietuvos politinėje istorijoje skirtingi du dideli laikotarpiai, sąlyginė riba tarp kurių - 1863 m. Pirmuoju laikotarpiu kovai vadovavo Lietuvos bajorija, kuri savo veiksmus derino su Lenkijos bajorais. Todėl neretai kai kurie istorikai šią kovą traktuoja kaip lenkų nacionalinio judėjimo pasireiškimą ar organinę jo dalį. Tačiau rinkinio medžiaga leidžia suabejoti tokia teiginiu ir kalbėti bent jau apie santykinę Lietuvos bajorijos politinių pozicijų savarankiškumą. Nors, kita vertus, tai nepaneigia, kad tarp Lietuvos ir Lenkijos bajorijos egzistavo etnopolitinio ar metaetnopolitinio pobūdžio bendrumas.

Po 1863 m. Lietuvos politinėje istorijoje prasidėjo, galima sakyti, geopolitinės reikšmės lūžis: kapitalizmo raidos sąlygomis pati lietuvių liaudis pamažu virto tauta, t. y. pakankamai savarankišku etnopolitiniu veiksniu. Iš valstiečių kilusi lietuvių inteligentijos dauguma naujomis sąlygomis nustojo orientuotis į Lenkiją, savo politinių siekių nesiejo su lenkų nacionaliniu judėjimu, kuris po 1863 m. sukilimo pralaimėjimo susidariusioje geopolitinėje situacijoje neturėjo šansų pasiekti savo galutinių tikslų. Gi brutali rusifikacijos sąlygomis, matyt, didžioji dalis Lietuvos bajorijos visiškai sulenkėjo, o lenkų politinių jėgų dauguma ir toliau neatsisakė savo politinių pretenzijų į Lietuvą. Tad lenkų-lietuvių konfliktas iš vidinio etnopolitinio konflikto virto geopolitinio pobūdžio konfliktu, atvirai pasireiškusiu atsikuriant Lenkijos ir Lietuvos valstybėms.

Daug kam atrodo, kad būtent po 1863 m. susiformavo tas nekintamas tariamai tikrasis Lietuvos valstybingumo idealas, kuris ir buvo realizuotas 1918 m. vasario 16 d. Aktu. Faktai, šio rinkinio medžiaga rodo, kad Lietuvos valstybingumo formos visą laiką buvo ieškoma pasiremiant geopolitinėmis aplinkybėmis. Skirtingose ir net tose pačiose visuomenės sluoksniuose išskildavo nevienodi galimos Lietuvos valstybės modeliai.

Redakcinė kolegija